

Ludwika Karpińska: „polska pani filozof” – zapomniana prekursorka polskiej psychoanalizy

Ludwika Karpińska, “Polish Lady Philosopher” – a forgotten forerunner of Polish psychoanalysis

Edyta Dembińska, Krzysztof Rutkowski

Katedra Psychoterapii UJ CM

Summary

The paper presents the profile of the psychologist, Ludwika Karpińska-Woyczyńska, the first Polish woman who acted for the popularisation of psychoanalysis and experimental psychology. Karpińska belonged to the first generation of the “Polish Freudians”, a group which also involved Ludwik Jekels, Stefan Borowiecki, Herman Nunberg, Jan Nelken and Karol de Beaurain. Karpińska’s difficult path to gain higher education will be presented. The paper lays an emphasis on Karpińska’s contribution to the development of the international psychoanalysis and offers an overview of her most significant psychoanalytic publications (Polish and foreign ones) up to the outbreak of World War I. It demonstrates her participation in scientific conferences and collaboration with the most important psychoanalytical centres in Zurich and Vienna together with their representatives (Jung, Freud, Jekels) drawing simultaneous attention to the broader historical background of the presented events. Karpińska’s post-war work was inextricably linked to the research on intelligence quotient of children and youth and psychotechnical studies. Furthermore, the paper illustrates the activities of the Municipal Psychological Lab in Lodz, where Karpińska was a Head between 1920 and 1930, as well as her scientific achievements in intelligence quotient research, most significant publications of 1921-1930, her collaboration with foreign centres of a similar profile and the efforts she made to establish the Vocational Guidance Service.

Słowa kluczowe: historia psychoterapii, prekursorzy polskiej psychoanalizy

Key words: history of psychotherapy, forerunners of Polish psychoanalysis

Wstęp

Po ponad stu latach od początku intensywnego rozwoju psychoterapii jako techniki leczenia w Europie, również w Polsce, warto przypomnieć, że przed I wojną światową w znajdującej się pod zaborami Polsce istniał dynamicznie rozwijający się ruch pro-

mujący leczenie za pomocą psychoterapii, szczególnie psychoanalitycznej. Zmiany polityczne w Polsce po II wojnie światowej, szczególnie potępienie psychoanalizy przez ustrój komunistyczny, sprawiły, że dokonania pierwszych polskich psychoanalityków i psychoterapeutów uległy zapomnieniu. Jedną z przedstawicielek pierwszych „polskich freudystów” była psycholog Ludwika Karpińska-Woczyńska.

Początki: Warszawa 1872–1897

Ludwika Karpińska urodziła się w Warszawie 25 sierpnia 1872 lub 1875 roku (data urodzenia nie jest pewna ze względu na istniejące rozbieżności między napisanym własnoręcznie przez Karpińską życiorysem zamieszczonym w doktoracie (1875 r.) a danymi Uniwersytetu w Zurychu (1872 r.)) [1, 2]. Nie wiadomo wiele na temat atmosfery rodzinnej, w której dorastała. Jedyne informacje istniejące na temat rodziny Karpińskiej podała ona sama w artykule „Przyczynek do analizy „pozbawionych sensu” słów we śnie”: „Byłam najmłodsza w rodzinie, moja siostra jako ta starsza miała pierwszeństwo na przykład wtedy, gdy dawano nam smakołyki lub obdarowywano prezentami. Zawsze wolno było jej jako pierwszej wybierać, a ja dostawałam tylko to, co zostawało. Oczywiście niczego mi nie obiecywano, czułam się pomijana i skrzywdzona, nigdy jednak nie miałam na tyle odwagi, żeby nie zgodzić się z wolą ojca” [3].

Naukę rozpoczęła w Warszawie, w roku 1892 ukończyła żeńskie gimnazjum ze złotym medalem. Następnie została nauczycielką domową. O tym etapie swojego życia pisała: „Następnie udzielałam lekcji i okresowo słuchałam wykładów z chemii, geologii, mineralogii, botaniki, psychologii, logiki, teorii poznania oraz historii filozofii” [1]. Trzeba pamiętać, że w czasie jej młodości dostęp kobiet do wyższego wykształcenia był ograniczony, szczególnie w zaborze rosyjskim, wobec czego studentki z tego obszaru wyjeżdżały za granicę lub usiłowały studiować na szczególnych warunkach na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od połowy XIX wieku kobiety mogły być jedynie wolnymi słuchaczami na wydziałach filozoficznych lub medycznych niektórych uczelni, następnie niektóre uniwersytety (np. Uniwersytet w Zurychu, Sorbona) dopuściły je do studiów na tych wydziałach.

Niestety, Uniwersytet Warszawski nie dawał kobietom takich możliwości, pomimo ewidentnych potrzeb. Lukę tę wypełnił słynny Uniwersytet Latający, czyli powołana do życia w 1885 roku tajna szkoła wyższa dla kobiet kształcąca w cyklu pięcio- lub sześcioletnim na czterech kierunkach (nauki społeczne, nauki filologiczno-historyczne, pedagogika i nauki matematyczno-przyrodnicze), która w 1905 roku przekształciła się w oficjalnie działające Towarzystwo Kursów Naukowych. Uniwersytet Latający cieszył się dużą popularnością wśród kobiet, a wysoki poziom wykładów zapewniali wybitni naukowcy, tacy jak Adam Mahrburg (filozofia), Ludwik Krzywicki (socjologia) czy Józef Nusbaum-Hilarowicz (biologia). Ludwika Karpińska również korzystała z możliwości zdobywania wiedzy na Uniwersytecie Latającym, ale prawdopodobnie ze względu na konieczność pracy zarobkowej nie mogła być stałą słuchaczką wykładów. W kolejnych latach działalności naukowej będzie identyfikowana jako „uczennica Mahrburga” [4].

Pierwszy mentor Karpińskiej, Adam Mahrburg, zamieszkał na stałe w Warszawie w 1890 roku. Po skończeniu studiów filozoficznych w Petersburgu, zafascynowany eksperymentami Wilhelma Wundta, za namową kolegi Napoleona Cybulskiego przez wiele lat zajmował się psychologią eksperymentalną (m.in. w zakładzie prof. Tarchanowa w Petersburgu, u prof. Wundta w Lipsku). Miało to przygotować go do objęcia Katedry Psychologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po niepowodzeniu tego zamierzenia rozczarowany Mahrburg zamieszkał w Warszawie. O swoich zajęciach w 1891 roku pisał do prof. Cybulskiego: „Od trzech już miesięcy jestem pochłonięty pracą nad wykładami, z których się utrzymuję. Dziwny tu istnieje zapał do wiedzy filozoficznej: jednej grupie pań, złożonej z dwudziestu osób, wykładam etykę dwa razy tygodniowo; drugiej grupie pań, złożonej z trzydziestu osób, wykładam psychologię dwa razy na tydzień i wreszcie grupie studentów medyków, w liczbie dwudziestu, wykładam trzy razy tygodniowo psychologię także” [5, s. XLVIII].

Ludwika Karpińska mogła być słuchaczką wykładów Mahrburga pomiędzy 1892 a 1897 rokiem i być może to on zachęcił ją do rozpoczęcia studiów psychologicznych na Uniwersytecie w Berlinie.

Studia w Berlinie: 1897–1899

O pobycie w Berlinie Karpińska pisała: „W kwietniu 1897 roku udałam się do Berlina, gdzie zapisałam się jako słuchaczka na fakultet filozoficzny tamtejszego uniwersytetu. Pozostałam na Uniwersytecie Berlińskim przez cztery semestry i słuchałam wykładów z nauk przyrodniczych i filozofii, a mianowicie fizyki, anatomii, fizjologii, psychologii, historii psychologii, pedagogiki, etyki, estetyki, logiki, teorii poznania oraz historii filozofii. Przez cały czas pracowałam także w laboratorium psychologicznym i uczestniczyłam w seminarium psychologicznym i filozoficznym. W roku 1899 zostałam zmuszona do przerwania studiów (...)” [1].

Podczas studiów w Berlinie Karpińska wykazywała wyraźne zainteresowanie nie tylko filozofią, ale przede wszystkim psychologią eksperymentalną, co potwierdza jej praca w laboratorium psychologicznym. Taki kierunek zainteresowań był zgodny z ówczesną tendencją w rozwoju psychologii. Przełom XIX i XX wieku był okresem fascynacji podejściem doświadczalnym w badaniach psychologicznych. Począwszy od pierwszego laboratorium psychologicznego założonego przez Wundta w Lipsku w 1883 roku, powstają kolejne w całej Europie, również na ziemiach polskich. W 1903 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie z inicjatywy Władysława Heinricha (notabene ucznia Avenariusza, którego dzieło Karpińska przetłumaczyła na język polski [6]) powstała pierwsza w centralnej Europie Pracownia Psychologii Doświadczałnej.

Okres studiów w Berlinie był nie tylko początkiem zaangażowania Karpińskiej w psychologię eksperymentalną, ale także w pracę naukową. Rozpoczęła ona wtedy współpracę z „Przeglądem Filozoficznym” (polskojęzycznym czasopismem filozoficznym, psychologicznym i pedagogicznym) od momentu jego powstania w 1897 roku, publikując w tym czasie głównie streszczenia zagranicznych publikacji filozoficznych [4]. Kontynuowała współpracę z tym czasopismem po 1899 roku, kiedy to sytuacja materialna zmusiła ją do przerwania studiów i powrotu do Warszawy.

Warszawa 1899–1907

Na kolejne osiem lat Karpińska powróciła do pracy domowej nauczycielki w Warszawie, a jednocześnie tłumaczyła książki dla wydawnictwa „Przeglądu Filozoficznego”. W 1902 roku opublikowana została polemika niemieckiego filozofa Richarda Avenarius (1843–1896) „W sprawie filozofii naukowej” w tłumaczeniu Ludwika i Anieli (prawdopodobnie wspomniana wcześniej starsza siostra Ludwika) Karpińskich [6]. Co warte podkreślenia, jego pisma naukowe są uznawane za niezwykle trudne. W 1903 roku ukazało się jeszcze tłumaczenie książki niemieckiego socjologa Ferdynanda Tönniesa „Tomasz Hobbes: życie jego i nauka” [7].

Studia w Zurychu i Burghölzli: 1907–1909

Po przerwie Karpińska kontynuowała studia psychologiczne, tym razem na Uniwersytecie w Zurychu. Pisała: „Dopiero osiem lat później w 1907 roku mogłam je [studia] ponownie kontynuować w Zurychu, gdzie zapisałam się do pierwszej sekcji wydziału filozoficznego, i gdzie pozostałam przez kolejne 4 semestry. Moje studia obejmowały te same przedmioty co w Berlinie, dodatkowo słuchałam wykładów o antropologii, psychiatrii, psychopatologii oraz psychoterapii hysterii” [1]. O tym ostatnim wykładzie (psychoterapia hysterii) powiedziała podczas I Zjazdu Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich w Warszawie: „Psychologia Freuda przenika do warstw szerszych; w uniwersytetach w Zurychu i Bazylei prace jego są rozbiegane na seminariach, których uczestnikami są nie tylko medycy, lecz także psychologowie z zawodu i wychowawcy” [8].

Jest wielce prawdopodobne, iż wykłady z psychiatrii, psychopatologii oraz psychoterapii hysterii prowadzone przez Bleulera i Junga z Uniwersyteckiej Kliniki Psychiatrycznej Burghölzli sprawiły, że Karpińska zainteresowała się psychoanalizą i stała się w tym czasie jej gorącą orędowniczką. Być może stało się tak, gdyż Karpińska uważała, że „metoda analityczna przedstawia ogromną analogię do metody psychologii eksperymentalnej” [9], która leżała w kręgu jej najważniejszych zainteresowań.

Uniwersytecka Klinika Psychiatryczna w Zurychu (Burghölzli) była pierwszym ośrodkiem akademickim i szpitalem psychiatrycznym, w którym praktykowano psychoanalizę. Stało się to podczas sprawowania urzędu przez piątego dyrektora – Eugena Bleulera (lata 1898–1927). Bleuler rekrutował do swojej kliniki tylko osoby otwarte na nowe koncepcje. Jedną z nich był Carl Gustav Jung, pracujący w Burghölzli od 1900 roku. Bleuler zwrócił uwagę na doniosłość opublikowanego w 1900 roku „Objaśnienia marzeń sennych” Freuda, zalecał zapoznanie się z tą książką wszystkim swoim współpracownikom. We wrześniu 1904 roku rozpoczął nieregularną korespondencję z Freudem, nawiązując tym samym kilkuletnią współpracę z ośrodkiem wiedeńskim. Relacja z Freudem zacieśniła się jeszcze bardziej, gdy w 1906 roku C.G. Jung rozpoczął regularny kontakt z ojcem psychoanalizy, przysyłając mu pierwszy tom swoich „Diagnostycznych studiów skojarzeniowych” [10, 11]. Ta otwartość na nowe trendy w leczeniu psychiatrycznym sprawiła, że bardzo szybko klinika Burghölzli stała się niezwykle popularnym miejscem, które przyciągało młodych psychiatrów. W ten spo-

sób do Freuda i psychoanalizy poprzez Bleulera i Junga trafiło także wielu Polaków, m.in. Herman Nunberg, Stefan Borowiecki, Ludwika Karpińska i Eugenia Sokolnicka.

Klinika Burghölzli była znana także z badań nad procesami skojarzeniowymi [10]. Pierwsze eksperymenty rozpoczął Bleuler w 1901 roku, badając osoby z objawami psychotycznymi. Od roku 1903 laboratorium psychologiczne i eksperymenty skojarzeniowe były prowadzone na wielu grupach pacjentów i udoskonalane pod kierunkiem C.G. Junga. Karpińska także dołączyła do zespołu badawczego w laboratorium psychologicznym w Burghölzli („Moje doświadczenia zdają się potwierdzać, że tylko doświadczenia kompleksowe wywołują silne wychylenia [galwanometru]” [12]). Nie są znane dokładne ramy czasowe współpracy z Jungiem, mogła ona mieć miejsce pomiędzy rokiem 1907 a 1910. Dorobek ze swoich badań przedstawiła kilkakrotnie w języku polskim, np. 9 grudnia 1909 roku na posiedzeniu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (wystąpienie „Badania Junga nad skojarzeniami”) [13], następnie w gronie lekarzy Kliniki Neurologiczno-Psychiatrycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (wystąpienie „Badania doświadczalne nad kojarzeniem wyobrażeń”) [12] oraz na II Zjeździe Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich w Krakowie w dniach 20–23 grudnia 1912 roku („Przyczynki doświadczalne do tzw. zjawiska psychoelektrycznego”) [14]. W 1912 roku na łamach „Przeglądu Lekarskiego” opublikowała artykuł „Badania doświadczalne nad kojarzeniem wyobrażeń” [12].

W okresie studiów w Zurychu pozostała też wierna psychologii eksperymentalnej, o czym świadczy wybrana przez nią tematyka pracy doktorskiej, „Przyczynki doświadczalne do analizy widzenia głębi”, dotycząca widzenia stereoskopowego [12]. Promotorem Karpińskiej był prof. Friedrich Schumann, profesor filozofii Uniwersytetu w Zurychu w latach 1905–1910. O jego akademickiej aktywności C.G. Jung pisał w roku 1908: „W Zurychu profesor Schumann prowadzi kurs psychologii specjalnej oraz seminarium dla bardziej zaawansowanych studentów w uniwersyteckim laboratorium psychologii eksperymentalnej” [15]. Najwyraźniej Karpińska była studentką posiadającą szeroką wiedzę dotyczącą psychologii eksperymentalnej. Studia skończyła 8 maja 1909 roku, a jej doktorat ukazał się w 1910 roku [1].

Psychoanaliza polska i światowa: Warszawa/Zakopane 1909–1914

Dorobek naukowy i wypowiedzi Karpińskiej, poczynszy od 1909 do 1914 roku, świadczą o wyraźnej fascynacji zarówno eksperymentami skojarzeniowymi Junga, jak i teorią psychoanalizy Freuda. Wiele wskazuje na to, że kontakt z Burghölzli pozwolił Karpińskiej na stałe zapisać się w historii psychoanalizy polskiej i światowej.

Pierwsze oficjalne wystąpienie Karpińskiej jako „polskiej freudystki” miało miejsce podczas obrad I Zjazdu Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich w Warszawie, od 11 do 13 października 1909 roku. Zaprezentowała wówczas w sesji psychologicznej referat „Przyczynki doświadczalne do widzenia głębi”, będący podsumowaniem jej pracy doktorskiej [16]. Jednak najważniejsze wydarzenie zjazdu miało miejsce 12 października 1909 roku w sesji poświęconej psychiatrii po wykładzie Ludwika Jekelsa „Leczenie psychoneuroz za pomocą metody psychoanalitycznej Freuda, tudzież kazuistyka” [8]. Karpińska jako jedyna kobieta brała udział w „burzliwej

dyskusji”, jaką wywołało wystąpienie Jekelsa. Jej wypowiedzi świadczyły o dobrej znajomości pism Freuda. Karpińska była przekonana, że psychoanaliza jest skuteczną metodą leczenia. Twierdziła, że „metoda psychoanalityczna Freuda sięga najdalej, ponieważ wyjaśnia powstanie zjawisk chorobowych i ich związek, a pod względem terapeutycznym sprowadza największą zmianę w chorym. Gruntowne wyleczenie psychoneuroz jest możliwe za pomocą metody psychoanalitycznej wtedy, jeżeli chory nie zadowolony się rozanalizowaniem kompleksów aktualnych przez lekarza, lecz w dalszym ciągu analizować się będzie, zapobiegając tworzeniu się nowych kompleksów chorobowych” [8]. W wypowiedzi tej widoczny był znaczny wpływ szkoły zuryskiej na sposób myślenia o psychoanalizie, o czym świadczy chociażby użycie słowa „kompleks”. Karpińska podkreślała też znaczenie eksperymentów skojarzeniowych Junga dla potwierdzenia słuszności teorii psychoanalitycznych: „Na podstawy teoretyczne psychoanalizy rzucają światło prace doświadczalne Junga nad kojarzeniem i odtwarzaniem skojarzonych z sygnałem wyobrażeń. Jung podaje szereg cech obiektywnych pozwalających na stwierdzenie kompleksów” [8]. Nie tylko te entuzjastyczne wypowiedzi lokowały Karpińską w gronie „polskich freudystów”, ale przede wszystkim jej podpis złożony pod telegramami do Freuda i Junga wysłanymi na fali dyskusji o psychoanalizie w tym samym dniu zjazdu przez grupę samodzielnie identyfikującą się jako „polscy freudyści” (Jekels, Łuniewski, Sycianko, Karpińska, Kempniński, Chodźko i Rychliński) [17].

Wydarzenie to nie pozostało niezauważone przez Freuda, który pisał do Junga 17 października 1909 roku: „Kilka dni temu dostałem telegram z hołdem od pierwszego Zjazdu Polskich Neurologów, „po burzliwej dyskusji” podpisany przez siedmiu niemożliwych do wymówienia i przeczytania Polaków. Jedynym którego znam, jest Dr Jekels, Pani Dr Karpińska, jak słyszę, robi badania z Tobą” [11]. Można więc wywnioskować, że już wcześniej słyszał o Karpińskiej, być może przy okazji ożywionych osobistych kontaktów z Jungiem i Bleulerem. Pod koniec 1909 roku Karpińska, dzięki rekomendacji Junga, skontaktowała się z Ludwikiem Jekelsem, jednym z pierwszych propagatorów psychoanalizy w Polsce i tłumaczem dzieł Freuda. Jung pisał do Freuda 15 listopada 1909 roku: „Zarekomendowałem Pannę Doktor Karpińską Jekelsowi” [11]. Prawdopodobnie celem było szkolenie psychoanalityczne lub terapia. Uczestniczyła razem z Jekelsem w czterech spotkaniach Wiedeńskiego Towarzystwa Analitycznego na przełomie lat 1909 i 1910 [18]. Zabierała głos w dyskusji, robiąc to zawsze po wypowiedzi Zygmunta Freuda. Odważyła się także zarzucać członkom Wiedeńskiego Towarzystwa Psychoanalitycznego nieznaną teorię filozoficznych. Te wypowiedzi sprawiły, że Freud nazywał ją „polską panią filozof” [19].

W marcu 1910 roku Karpińska była zmuszona wrócić do Warszawy, znów najprawdopodobniej z powodów finansowych. Powróciła do pracy nauczycielki domowej, mało satysfakcjonującej dla osoby z jej wykształceniem i zainteresowaniami. Czuliła się niedoceniana przez pracodawcę: „(...) dla moich pracodawców byłam „osobą”, którą interesowano się na tyle, na ile wymagał tego ich interes (...) z tego powodu czułam się umniejszana” [3]. Trudno jej również było wieść satysfakcjonujące życie osobiste, gdyż tuż przed powrotem do Warszawy rozstała się z ukochanym mężczyzną („w obu przypadkach [pracodawcy i partnera] byłam niewystarczająco dobrze oce-

niana i ograniczana w milczącym cierpieniu”) [3]. Najprawdopodobniej w korzystnym rozwiązaniu sytuacji życiowej pomogła Karpińskiej psychoanaliza prowadzona w tamtym okresie (1910 rok) przez nieznanego niemieckiego lub niemieckojęzycznego psychoanalityka („mein deutscher Analysator”, „jedyna osoba, która zwróciła mi uwagę na chroniczną złożoność tego rodzaju sytuacji, rozmawiała ze mną tylko po niemiecku”) [3]. Nie mógł być nim z pewnością wspomniany wcześniej Jekels, gdyż doskonale władał językiem polskim i prowadził psychoanalizę pacjentów po polsku. Być może tym zagadkowym analitykiem był sam Zygmunt Freud, niestety na razie żadne dokumenty tego nie potwierdzają. Wskazówką może być pojawiające się od 1919 roku w „Objaśnianiu marzeń sennych” odniesienie do snu Karpińskiej („sen dr Karpińskiej zawiera wyrażenie »Svingnum elvi«”) [3], wskazujące na zadziwiająca znajomość tematu, chyba że uznamy, iż Freud sam ten sen analizował. Kolejne poszlaki stanowią ciepłe wypowiedzi Freuda o Karpińskiej i wzmianka o niej w „kanonicznej” biografii Freuda autorstwa Ernesta Jonesa [20].

Do wybuchu I wojny światowej Karpińska intensywnie działała na rzecz rozwoju psychoanalizy, publikując po polsku i niemiecku [3, 9, 12, 21, 22]. Uczestniczyła również w doniosłym dla polskiego ruchu psychoanalitycznego wydarzeniu – II Zjeździe Neurologów, Psychiatrów i Psychologów Polskich w Krakowie w dniach 20–23 grudnia 1912 roku. Podczas zjazdu odbyła się osobna sesja poświęcona psychoanalizie („uczynił z teoryj Freuda jeden z głównych punktów obrad”) [23], mająca najwięcej ze wszystkich (aż osiem) zgłoszonych referatów, w tym jeden Karpińskiej – „Psychologiczne podstawy freudyzmu” [14]. Drugi referat dotyczący badań skojarzeniowych wygłosiła podczas sesji o zjawiskach psychoelektrycznych („Przyczynki doświadczalne do tzw. zjawiska psychoelektrycznego”) [14].

Pierwszy z referatów pozwolił Karpińskiej na zawsze zapisać się w historii światowego ruchu psychoanalitycznego jako ta, która osadziła psychoanalizę na gruncie psychologii. Ernest Jones w biografii Freuda zauważył, że to Karpińska jako pierwsza odkryła podobieństwa idei Freuda do idei Herberta [20], cytując jej niemieckojęzyczny artykuł „Psychologiczne podstawy freudyzmu” [22]. Polska wersja tego tekstu została wydana w 1913 roku w „Przeglądzie Filozoficznym”. Celem artykułu było „przedstawienie w ogólnym zarysie poglądów Freuda” [9]. Karpińska za punkt wyjścia swojego wywodu przyjęła „głęboko sięgającą analogię pomiędzy Herbertem i Freudem” [9]. Zauważyła, że „obydwaj podkreślają konieczność przyjęcia nieświadomych stanów psychicznych, jako psychicznych ogniw przyczynowych dla zrozumienia zjawisk świadomości i związku między nimi” [9]. Tłumacząc teorie Freuda dotyczące powstawania objawów, czynności pomyłkowych, snów, odwoływała się również do osiągnięć Junga i szkoły zuryskiej. Pisała: „Wytwory fantazji pewnych chorych umysłowo w uderzający sposób zgadzają się z mitologicznymi kosmogoniami ludów starożytnych” [9]. Z pewnością te wzmianki i drobne uwagi krytyczne w stosunku do psychoanalizy mogły się nie spodobać Freudowi i jego otoczeniu, gdy Karpińska wysłała swój artykuł do „Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse”. Informacje o artykule pojawiają się w korespondencji Freuda i Ferencziego, który w tym czasie był redaktorem naczelnym czasopisma. 6 stycznia 1914 roku Freud pytał, „czy psychoanalityczny artykuł polskiej pani filozof nadaje się?” [19]. 10 stycznia Ferenczi

odesłał Freudowi artykuł Karpińskiej z dopiskiem: „Jest bardzo dobry (podkreślenie Ferenczego). Kilka krytycznych uwag (pod adresem psychoanalizy) może być łatwo unieważnionych, ich przyczyna pochodzi z praktycznego niedoświadczenia autorki. Może napiszę krótkie post-scriptum do niego. Nie powinniśmy też publikować artykułu bez krytyki” [19]. Kolejna wymiana listów dotyczyła czasopisma, w którym należy artykuł umieścić. Freud proponował „Zeitschrift”, ponieważ „Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen” miał już komplet artykułów. Ferenczi uważał, że „polska praca nie jest dość kosztowna do Jahrbuch, za długa do Zeitschrift, ale bardzo odpowiednia do Imago” (kolejnego czasopisma psychoanalitycznego) [19]. Ostatecznie artykuł został opublikowany w „Zeitschrift” w 1914 roku, podobnie jak wcześniej wspomniana analiza własnego snu Karpińskiej [3]. W tym ostatnim artykule Karpińska wspomina, że około 1910 roku nosiła się z zamiarem przetłumaczenia na język polski „Objaśniania marzeń sennych” i zastanawiała się „nie tylko nad sposobem przełożenia przykładów i zastosowanych w ich opisie »bezsensownych« słów, ale i nad koniecznością ich adekwatnego zastąpienia, ponieważ jako oparte przeważnie o skojarzenia dźwiękowe w tłumaczeniu mogłyby utracić swój zamierzony sens” [3]. Ostatecznie tłumaczenie nie doszło do skutku, a polska wersja tej książki Freuda została przetłumaczona dopiero w 1923 roku przez urodzoną w Nowym Sączu Beatę Rank [24].

Beata Mincer (później Rank) spotkała swojego przyszłego męża, Otto Ranka, w Krakowie podczas I wojny światowej. Zastąpiła później jako psychoanalityczka dziecięcą.

W styczniu 1911 r. z nieznanych przyczyn Karpińska przeniósła się do Zakopanego. Być może powodem był, jak w przypadku większości osób przyjeżdżających tam ze względu na warunki klimatyczne, jakiś rodzaj dolegliwości płucnych. Najprawdopodobniej to tam poznała swojego przyszłego męża, dra Marcina Woyczyńskiego. Woyczyński był absolwentem Wojskowej Akademii Lekarskiej w Petersburgu, w 1900 roku nostryfikował dyplom lekarski na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od tego momentu często przebywał w Zakopanem, a od 1910 roku do wybuchu I wojny światowej prowadził tam laboratorium lekarskie i praktykę lekarską w zakresie chorób płuc [25]. Był działaczem Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) od czasów studenckich i bliskim znajomym Józefa Piłsudskiego. Jego przenieśnię do Zakopanego były związane z represjami, jakich doznawali członkowie PPS w zaborze rosyjskim. Najwyraźniej Karpińska w czasie pobytu w Zakopanem również zaangażowała się w działalność niepodległościową [26], być może dzięki znajomości z Woyczyńskim. Państwo Woyczyńscy pobrali się najprawdopodobniej podczas I wojny światowej lub tuż po niej.

W 1914 roku ukazał się w „Ruchu Filozoficznym” ostatni przed wybuchem I wojny światowej artykuł Karpińskiej „O psychoanalizie” [21]. Opisywał rozwój Międzynarodowego Towarzystwa Psychoanalitycznego oraz czasopisma poświęcone psychoanalizie, podsumowywał również rozwój ruchu psychoanalitycznego na ziemiach polskich, podkreślając pionierską rolę Ludwika Jekelsa jako propagatora metody psychoanalitycznej. Karpińska wyrażała zawód z powodu polskich artykułów dotyczących psychoanalizy, gdyż w jej odczuciu „nie dają jeszcze jasnego zrozumienia ani dla całości poglądów Freuda, ani dla rozszerzenia psychoanalizy na dziedzinę nauk humanistycznych” [21]. Artykuł zakończyła entuzjastycznym przekonaniem, że

„ruch psychoanalityczny jest zbyt silny i poważny, aby tanie argumenty ośmieszania niektórych z jego stron mogły odeń odstraszyć lub powstrzymać go od rozwoju” [21]. Patrząc z dzisiejszej perspektywy, nie można jej odmówić słuszności.

I wojna światowa

Po wybuchu wojny Karpińska dołączyła do Legionów Polskich Piłsudskiego jako sanitariuszka [26], najprawdopodobniej u boku Marcina Woyczyńskiego, który został zmobilizowany jako lekarz wojskowy. Brała również udział w obronie Lwowa [26]. Po wojnie była członkiem stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa” oraz Unii Polskich Związków Obrończyni Ojczyzny. Została odznaczona Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych.

Działalność powojenna

Po odzyskaniu niepodległości odrodzone państwo polskie musiało zająć się szeregiem naglących spraw, takich jak choćby reforma edukacji czy stworzenie nowego prawa. Osoby gruntownie wykształcone stały się niezbędne w budowaniu nowego państwa, ale jednocześnie musiały podporządkować swoje ambicje osobiste i zawodowe dobru społecznemu. Tak stało się również w przypadku Karpińskiej-Woyczyńskiej, gdy w maju 1920 roku została kierowniczką Miejskiej Pracowni Psychologicznej w Łodzi. Od tego momentu jej głównym zajęciem była diagnostyka psychologiczna dzieci i młodzieży i rozwijanie metody badań psychotechnicznych. Początkowo prowadziła badania inteligencji metodą Bineta–Simona, których celem było „wydzielenie z miejskich szkół powszechnych dzieci umysłowo niedorozwiniętych” [27] i przekazanie ich do pierwszej w Polsce szkoły specjalnej istniejącej w Łodzi od 1919 roku [27–29], gdzie mogły „być uczone w formie i tempie odpowiadającym ich słabemu uzdolnieniu umysłowemu” [27]. Karpińska opierała się nie tylko na testach psychologicznych, ale bezpośrednio współpracowała z nauczycielami szkół powszechnych i specjalnych, organizując tzw. konferencje. Celem tych spotkań było uniknięcie „automatycznego kwalifikowania dziecka do szkoły pomocniczej na zasadzie li tylko osiągniętego ilorazu inteligencji” [30]. Zwróciła bowiem uwagę, że „postępy bynajmniej nie zależą wyłącznie od strony intelektualnej ucznia, przyczem »wina« tych złych postępów może leżeć zarówno po stronie ucznia, jak i po stronie szkoły” [27]. Potrafiła spojrzeć jeszcze szerzej na przyczyny niepowodzeń szkolnych dzieci, podkreślając, że „chore lub chorowite, często dziedzicznie obciążone, mieszkające w ciemnej, wilgotnej norze (...), źle odżywiane, wycieńczone, anemiczne, w domu bite i używane do różnych posług domowych, pozatem pozostawione bez dozoru pod przygodnym wpływem ulicy, brudne, zalęknione i niepewne siebie – dziecko to nie jest w stanie uczyć się normalnie” [27]. O taki stan obwinięła „obecne warunki życia społecznego hamujące normalne postępy dziecka”, a szczególnie trwającą od 6 lat wojnę (I wojna światowa, wojna polsko-bolszewicka) [27]. Była również niezwykle świadoma przyszłych negatywnych dla rozwoju dzieci skutków długotrwałych działań wojennych. Pisała, że „przyjdą jeszcze dzieci urodzone z wyczerpanych wojną,

wynędzniałych przez nią i zrozpaczonych matek, przynoszących już ze sobą na świat słabe i wątłe organizmy wskutek złych warunków rozwoju w łonie matki. I jeszcze szereg lat potrzeba, aż zagoją się rany zadane naszemu organizmowi społecznemu przez wojnę, aż spłynie fala jej skutków, która na naszym brzegu pozostawiła gruby namul zwyrodnienia fizycznego i psychicznego” [30].

Wkrótce rozszerzyła badania inteligencji na inne grupy (dzieci głuchonieme oraz „z brakami moralnymi”), dobierając odpowiednie dla ich potrzeb testy [28]. Następnie zaczęła się zajmować badaniem dzieci kończących szkoły powszechne, by określić ich predyspozycje do nauki w szkołach średnich [31]. W 1923 roku przeprowadziła jako pierwsza w Polsce dobór psychologiczny do szkół średnich w Łodzi [31]. Jej wielkim marzeniem było otwarcie pracowni poradnictwa zawodowego, czego niestety nie udało się zrealizować w czasie jej kierownictwa [31]. Uważała, że „należałoby przede wszystkim zorganizować Poradnię, która by wpływami swemi objęła całą młodzież ze szkół powszechnych”, pomagając w wyborze „właściwego tj. zgodnego z uzdolnieniem, z wymaganiami rynku pracy, a jednocześnie możliwego do osiągnięcia zawodu” [31].

Przez cały okres powojennej pracy zawodowej dążyła do doskonalenia używanych do badania dzieci i młodzieży testów psychologicznych, szczególnie ważnym zagadnieniem było według niej dobranie testów odpowiednich do wieku [27, 28]. Pisała: „(...) jedynie przez ulepszenie doboru testów i ściśle skalibrowanie dla dzieci normalnych z danej grupy społecznej, zyskamy pewną podstawę dla dokładnej oceny wahań w rozwoju umysłowym dzieci” [28]. Pozostawała również w kontakcie z placówkami psychotechnicznymi za granicą (w Berlinie, Düsseldorfie, Hamburgu, Paryżu) [32], uczestniczyła w Międzynarodowych Kongresach Psychotechnicznych [26, 33]. W latach 1921–1930 opublikowała szereg artykułów dotyczących badań inteligencji dzieci i działalności Miejskiej Pracowni Psychologicznej w Łodzi [27–33]. Jednym z jej najważniejszych dokonań naukowych było badanie stałości ilorazu inteligencji, które doprowadziło do wniosku, że „iloraz inteligencji danej jednostki jest na ogół w przybliżeniu stały” [33]. Karpińska była także członkiem pierwszego Komitetu Redakcyjnego wychodzącego od 1927 roku czasopisma „Psychotechnika”. Kiedy w 1928 roku otwarto w Łodzi Oddział Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie została pierwszym docentem psychologii stosowanej i kierownikiem Katedry Psychotechniki na Wydziale Pedagogicznym tej uczelni [34]. Poza pracą na uczelni Karpińska wygłaszała odczyty na temat psychologii ogólnej, psychoanalizy i psychotechniki dla różnych grup zawodowych, głównie nauczycieli i opiekunów sądowych [26]. O swojej przełożonej współpracowniczka z Pracowni, Maria Więckowska, pisała, że była „przede wszystkim wybitnym człowiekiem wiedzy”, „niezmiernie skrupulatna i sumienna w swej pracy”, „ukochała naukę i poświęcała jej wszystkie wolne godziny”, „zaczynając w poważnym dziele naukowym nieraz świt jeszcze zastawał przy pracy” [26]. Niestety, 1 września 1930 roku Karpińska musiała opuścić zajmowane stanowisko „z powodu ciężkiej choroby”, nieznany jest charakter tych trudności zdrowotnych [35]. W podziękowaniu Więckowska napisała, że „gruntowna, głęboka wiedza dr Woyczyńskiej, Jej żmudna 10-letnia praca (...) postawiła Pracownię na poziomie odpowiednich instytutów europejskich” [35].

Warto wspomnieć o jeszcze jednym epizodzie z życia Karpińskiej. W 1928 roku jej mąż został powołany na lekarza przybocznego marszałka Józefa Piłsudskiego. Państwo Woyczyńscy zamieszkiwali w Warszawie w tym samym budynku Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych (GISZ) co Józef Piłsudski. W 1931 roku towarzyszyli Marszałkowi w czasie wyjazdu wypoczynkowego do Egiptu [36]. Józef Piłsudski miał bardzo duże zaufanie do dra Woyczyńskiego, pomimo swej ogólnej niechęci do lekarzy, prawdopodobnie ze względu na ich wspólne wieloletnie zaangażowanie w działalność PPS. Zaufanie to zostało utracone 11 kwietnia 1935 roku, na miesiąc przed śmiercią Marszałka. Piłsudski, wtedy już bardzo schorowany, oświadczył swoim współpracownikom, że „u pani Woyczyńskiej bywają nowi, dziwni ludzie, wyglądający na obcych, tak, że ja przestałem się czuć tutaj u siebie, a co ważniejsze – bezpieczeństwo Inspektoratu jest w niepewności” [37]. Karpińska-Woyczyńska została aresztowana i była przesłuchiwana na Pawiaku przez kilka tygodni, jednak nie udowodniono jej szpiegostwa na rzecz ZSRS (Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich). Również w mieszkaniu państwa Woyczyńskich nie znaleziono obciążających materiałów. Mimo to dzień po aresztowaniu żony płk dr Woyczyński ustąpił ze swojej funkcji przybocznego lekarza. Woyczyńska w istocie utrzymywała kontakty zawodowe z obywatelami ZSRS, choćby psychiatrą i psychotechnikiem dr. Rabinowiczem z Leningradu [31]. Uczestniczyła w VII Kongresie Psychotechnicznym w Moskwie od 8 do 13 września 1931 roku, podobnie jak wielu innych polskich psychotechników. Miała także styczność z lewicującymi działaczkami oświatowymi, jak Stefania Sempołowska oraz obrończyniami więźniów politycznych, np. Wandą Wasilewską, która w tym czasie należała jeszcze do PPS. Wydaje się jednak mało prawdopodobne i nic nie przemawia za tym, by osoby o tak patriotycznym nastawieniu jak dr Woyczyński i jego żona byli komunistycznymi szpiegami.

Ludwika Karpińska-Woyczyńska zmarła 30 stycznia 1937 roku w swoim rodzinnym mieście Warszawie [26]. Nie wiadomo, czy przyczyną śmierci były długotrwałe problemy zdrowotne, czy trwająca w tym czasie epidemia grypy, o której donosiły gazety codzienne. II wojna światowa i zmiany polityczne w Polsce, które po niej nastąpiły, doprowadziły do zapomnienia o większości jej dokonań. O ile dzisiaj istnieją w polskich podręcznikach psychologii zdawkowe wzmianki o działaniach Karpińskiej-Woyczyńskiej w obszarze psychotechniki, to o zaangażowaniu w rozwój psychoanalizy niewiele można się dowiedzieć. Winić za to należy „ponury okres lat pięćdziesiątych, który obarczył psychoanalizę mianem imperialistyczno-burżuazyjnej ideologii” [38]. Także sama Karpińska nie pozostaje bez „winy”, jej kompleks ograniczenia powodował, że, jak pisała, wielokroć „zamiast podziękowania za moje wysiłki (...) okazano mi niełaskę”, „spychałam się na ostatnie miejsce i pozwalałam, by ktoś inny zajmował pierwszą pozycję”, bo „była[m] cichutka, spokojna i sumienna w swojej pracy” [3]. W ten sposób palma pierwszeństwa przypadła innej polskiej psychoanalizy – Eugenii Sokolnickiej, która szkolenie w Burghölzli rozpoczęła dopiero w maju 1910 roku [39, 40]. Na szczęście, w odróżnieniu od publikacji rodzimych, większość publikacji zagranicznych dotyczących psychoanalizy i jej rozwoju do dziś powołuje się na artykuł Karpińskiej „Psychologiczne podstawy freudyizmu” [9, 22], na stałe wpisując ją do historii psychoanalizy.

Piśmiennictwo

1. Karpińska L. *Experimentalle Beiträge zur Analyse der Tiefenwahrnehmung*. Leipzig: Barth; 1910.
2. Matrikeledition der Universität Zürich 1833-1924 [database on the Internet]. Universität Zürich. 2003. <http://www.matrikel.uzh.ch/active/static/11154.htm> (dostęp 8.01.2015)
3. Karpińska L. *Ein Beitrag zur Analyse „sinnloser“ Worte im Traume*. Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse 1914; 2(2): 164–170.
4. Twardowski K. *Dziesięciolecie Przeglądu Filozoficznego: spis autorów i szczegółowy indeks treści, zawartej w 10 rocznikach*. Warszawa: DrukTow. Akc. S. Orgelbranda S-ów; 1908.
5. Spasowski W. *Adam Mahrburg. Życie i praca filozofa*. W: Spasowski W red. *Pisma filozoficzne Adama Mahrburga*. Tom 1. Warszawa: Ferdynand Hoesnick; 1914. s. XI-LXXXIII.
6. Avenarius R. *W sprawie filozofii naukowej*. Warszawa: Wydawnictwo „Przeglądu Filozoficznego”; 1902.
7. Tönnies F. *Tomasz Hobbes: życie jego i nauka*. Warszawa: Wydawnictwo „Przeglądu Filozoficznego”; 1903.
8. Jekels L. *Leczenie psychoneuroz za pomocą metody psychoanalitycznej Freuda, tudzież kazui-styka*. W: Ciagliński A, Gajkiewicz W, Męczkowski W, Radziwiłłowicz R, Rotstadt J, Witzl A i wsp. red. *Prace I-go Zjazdu neurologów, psychiatrów i psychologów polskich*. Warszawa: E. Wende i sp.; 1910. s. 613–628.
9. Karpińska L. *Psychologiczne podstawy freudyzmu*. Przegł. Filoz. 1913; 16(4): 508–526.
10. Jung CG. *Diagnostische Associationsstudien*. Barth: Band I. Leipzig; 1906.
11. Freud S, Jung CG. *The Freud/Jung letters: The correspondence between Sigmund Freud and C.G. Jung*. Psychoanalytic Electronic Publishing; 1974.
12. Karpińska L. *Badania doświadczalne nad kojarzeniem wyobrażeń*. Przegł. Lek. 1912; 51(43-47): 603–604, 617–619, 635–637, 647–649, 677–679.
13. *Z posiedzeń naukowych. Polskie Towarzystwo Psychologiczne*. Przegł. Filoz. 1910; 13(1–2): 253–256.
14. Bandrowski B. *Psychologia na II. zjeździe neurologów, psychiatrów i psychologów polskich*. Ruch Filoz. 1913; 3(2): 25–31.
15. Jung CG. *Der gegenwärtige Stand der angewandten Psychologie in der einzelnen Kulturländern*. W: Jung-Merker L, Ruf E. red. *Gesamte werke*. Solothurn–Dusseldorf: Walter-Verlag; 1995. s. 791.
16. Karpińska L. *Przyczynki doświadczalne do widzenia głębi*. W: Ciagliński A, Gajkiewicz W, Męczkowski W, Radziwiłłowicz R, Rotstadt J, Witzl A i wsp. red. *Prace I Zjazdu neurologów, psychiatrów i psychologów polskich*. Warszawa: E. Wende i sp.; 1910.
17. *Telegram to Carl Gustaw Jung*. Washington, DC: Sigmund Freud Collection, Library of Congress; 1910.
18. Nunberg H, Federn E. red. *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society, Volume II: 1908-1910*. New York: International Universities Press, Inc.; 1974.
19. Barbant E, Falzeder E, Giampieri-Deutsch P. red. *The correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi, 1908-1914*. Cambridge, London: The Belknap Press of Harvard University Press; 1994.
20. Jones E. *Sigmund Freud life and work. Volume one: The young Freud 1856-1900*. London: The Hogarth Press; 1972.
21. Karpińska L. *O psychoanalizie*. Ruch Filoz. 1914; 4(2): 32–38.

22. Karpińska L. *Über die psychologischen Grundlagen des Freudismus*. Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse 1914; 2(4): 305–326.
23. Błachowski S. *Problem świadomości u Freuda*. Ruch Filoz. 1912; 2(10): 205–208.
24. Freud S. *O marzeniu sennem*. Lipsk: Międzynarodowy Nakład Psychoanalityczny; 1923.
25. Lewicki SA, Orłowicz M, Praszil T. *Przewodnik po zdrojowsikach i miejscowościach klimatycznych Galicji*. Lwów: Krajowy Związek Zdrojowisk i Uzdrowisk; 1912.
26. Więkowska M. *Dr Ludwika Karpińska-Woyczyńska. Wspomnienie pośmiertne*. Pol. Arch. Psychol. 1936–1937; 9(3): 170–174.
27. Karpińska-Woyczyńska L. *Badanie dzieci umysłowo niedorozwiniętych ze szkół powszechnych miasta Łodzi*. Warszawa: Drukarnia Rolnicza; 1921.
28. Karpińska-Woyczyńska L. *Miejska Pracownia Psychologiczna w Łodzi*. Ruch Pedagog. 1922; 9(1–2): 31–35.
29. Karpińska-Woyczyńska L. *Miejska Pracownia Psychologiczna w Łodzi*. Dziennik Zarządu miasta Łodzi 1924; 6(20A): 1–3.
30. Karpińska-Woyczyńska L. *Rola psychologii w doborze dzieci umysłowo upośledzonych do szkół pomocniczych*. Ruch Pedagog. 1923; 10(4–6): 65–75.
31. Karpińska-Woyczyńska L. *Miejska Pracownia Psychologiczna w Łodzi*. Psychotechnika 1927; 1(3).
32. Karpińska-Woyczyńska L. *Dobór dzieci uzdolnionych i próby zdolności zawodowej młodzieży w Berlinie i Hamburgu*. Ruch Pedagog. 1923; 10(1–3): 18–35.
33. Karpińska-Woyczyńska L. *Sprawozdanie z działalności Wydziału Oświaty i Kultury w r. 1928. Miejska Pracownia Psychologiczna*. Dziennik Zarządu miasta Łodzi 1929; 11(41): 742–750.
34. *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. J. Mianowskiego; 1930.
35. Więkowska M. *Sprawozdanie z działalności Miejskiej Pracowni Psychologicznej i Poradni Zawodowej T-wa „Patronat nad Młodzieżą Rzemieślniczą i Przemysłową” w Łodzi*. Łódź: Towarzystwo „Patronat nad Młodzieżą Rzemieślniczą i Przemysłową” w Łodzi; 1931.
36. Lepecki M. *Pamiętnik adiutanta Marszałka Piłsudskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 1988.
37. Koper S. *Józef Piłsudski. Życie prywatne Marszałka*. Warszawa: Bellona; 2013.
38. Pawlak K, Sokolik Z. *Historia psychoanalizy w Polsce*. Now. Psychol. 1992(2): 83–88.
39. Groth J. *Przyczynek do historii polskiej psychoanalizy – Eugenia Sokolnicka*. Pol. Forum Psychol. 2013; 18(1): 112–131.
40. Wieser A. *Zur frühen Psychoanalyse in Zürich 1900-1914*. Zürich: Universität Zürich; 2001.

Adres: Edyta Dembińska
Katedra Psychoterapii UJ CM
31-138 Kraków, ul. Lenartowicza 14

Otrzymano: 8.03.2015
Zrecenzowano: 7.04.2015
Otrzymano po poprawie: 3.06.2015
Przyjęto do druku: 5.06.2015